

LA METEOROLOGIA: ENTRE LA CIÈNCIA, LA TÈCNICA I LA SOCIETAT

Josep Batlló
jobatlló@fc.ul.pt

ANDUAGA EGAÑA, Aitor (2012) *Meteorología, Ideología y Sociedad en la España Contemporánea*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2012, 450 pàgines + XVII làm. (Serie Estudios sobre la Ciencia, núm. 61) [ISBN: 978-84-00-09421-8 (CSIC) i 978-84-7837-086-3 (AEMET)].

Des de l'any 1988 el Consell Superior de Investigacions Científiques, CSIC, publica una col·lecció de llibres sota el títol genèric "Estudios sobre la Ciencia". El contingut de la sèrie és, com podem pensar, molt variat. Sempre són reflexions sobre la ciència: el seu paper en el món actual, la seva història, episodis concrets, etc. Des del primer volum, escrit per José M. López Piñero i dedicat a temes de la medicina renaixentista, ja s'han publicat 61 obres, algunes d'una extensió considerable, en varis volums. L'última obra publicada, al moment d'escriure aquestes línies, és *Meteorología, Ideología y Sociedad en la España Contemporánea* d'Aitor Anduaga Egaña. Per tant, una contribució a la història de la meteorologia a Espanya.

En aquest cas la publicació té un doble suport, el del CSIC; però també el de l'AEMET (l'Agència Estatal de Meteorologia). I em sembla molt bé no solament que aquesta entitat doni suport a la publicació, on s'inclou una bona part de la seva pròpia història, sinó també que, enlloc de fer una publicació independent, sense gaire encaix en les sèries tècniques que publica regularment, es decanti per encabir-la en una sèrie ja existent i que així ajudarà a fomentar la seva difusió fora de l'àmbit purament meteorològic i la de la mateixa història de la meteorologia peninsular.

L'autor, Aitor Anduaga, potser no gaire conegut pel nostre públic, no és pas un nouvingut en la temàtica. Acumula un llarg historial en l'estudi de la meteorologia i temes afins. Ja a la seva tesi doctoral estudiava diversos aspectes de la història de la meteorologia. Després de diferents estades a centres

ESTUDIOS SOBRE LA CIENCIA

Aitor Anduaga Egaña

METEOROLOGÍA, IDEOLOGÍA
Y SOCIEDAD EN LA ESPAÑA
CONTEMPORÁNEA

CONSEJO SUPERIOR DE INVESTIGACIONES CIENTÍFICAS

estrangers (citem entre ells la universitat d'Oxford i el Max-Plank Institute) actualment és professor investigador al Museu Basc d'Història de la Medicina i de la Ciència. A més, aquest no és el primer llibre que publica en aquesta col·lecció del CSIC, ja (amb el núm. 56 de la sèrie) va publicar-hi *Geofísica, economía y sociedad en la España contemporánea*, tema afí al que avui presentem. També cal destacar entre les seves publicacions recents *Wireless and Empire. Geopolitics, Radio Industry and Ionosphere in the British Empire, 1918-1939*, editat per la Oxford University Press.

L'obra que presentem avui, *Meteorologia, Ideología y Sociedad en la España Contemporánea*, vol ser, com el seu nom indica, una història social de la meteorologia a Espanya. I crec que l'autor, sempre preocupat en la seva recerca per la evolució de la ciència com a activitat social, ho aconsegueix amb nota. No recordo que existeixi cap obra prèvia sobre la meteorologia peninsular amb aquest perfil. I és ben curiós perquè la meteorologia, junt amb l'astronomia, és la ciència que té més seguidors amateurs, com ho demostra el nombre de societats meteorològiques existent i, per tant, amb una popularitat i implantació social alta. I no cal recordar la popularitat "implícita" de la meteorologia via l'ús diari que en fem, del nostre interès per saber quin temps farà. De fet, els espais dedicats a la informació sobre l'estat del temps reuneixen audiències molt grans. En canvi, quasi no disposem d'estudis generals del que ha estat la meteorologia en aquest país. Ens hem centrat molt més en l'estudi de les persones (i no hem de negar que la majoria d'iniciatives meteorològiques fora de l'àmbit oficial –i algunes de dintre també– s'han dut a terme perquè hi va haver personatges molt singulars disposats a marxar endavant molt independentment de les circumstàncies) que dels fets i la seva relació amb l'entorn i el moment en que es produïen. Centrant-nos a Catalunya, un dels llocs amb més tradició meteorològica de tot l'estat, i on fer meteorologia va arribar a adquirir en certs moments connotacions polítiques, no anem pas sobrats d'aquests estudis.

Així, una obra de conjunt que intenti posar en net el que ha estat la meteorologia a Espanya, tant l'oficial com la que podríem anomenar "privada", desenvolupada en àmbits fora dels canals oficials de l'Estat i que, en èpoques, va ser tant o més important que la primera, fa temps que calia. L'autor organitza els continguts de l'obra en sis capítols. Segueix un ordre aproximadament cronològic, encara que no totalment, d'acord amb el seu interès no sols de narrar la història, sinó de posar-la en context. El primer capítol "De la Il·lustración a la Post-Il·lustración. Luces y sombras", dóna una visió dels inicis

de la meteorologia com a ciència a Espanya des de la Il·lustració fins a mitjan segle XIX. Crec que mai s'havien posat junts els desenvolupaments realitzats a l'època, molt més abundants del que sembla, ja que trobem iniciatives desenvolupades per l'Estat, la Marina de guerra, les societats econòmiques, les acadèmies mèdiques, l'Acadèmia de Ciències de Barcelona, i encara d'altres, tot i que els resultats van ser més be minsos, com també ho apunta l'autor. Encara hi haurien més iniciatives a analitzar, de les que no parla l'autor, com, per exemple, dels estudis fets a Menorca, molt activa a l'època en aquest tema; però també és cert que potser ens caldria una enciclopèdia completa si es busqués l'exhaustivitat. Un altre punt que em sembla molt positiu d'aquest capítol són les reflexions sobre la manera de fer meteorologia a l'època, molt més propera al camp de la història natural del que, amb la nostra visió actual, acostumem a pensar.

El segon capítol, "La Meteorología de la mano de la Estadística. El contrapunto de la Marina", cobreix aproximadament la segona meitat del segle XIX, fins a la creació del Instituto Central Meteorológico (ICM) l'any 1887. Apart del relat històric, em sembla molt encertada la discussió sobre el viratge més "climatològic", amb un abandó dels corrents científics cap a una meteorologia més predictiva, que s'observa a la meteorologia "oficial". També aporta llum sobre les contribucions de la Marina des de l'Observatori de San Fernando, que és un altre tema en general molt ignorat. En canvi, quan es refereix a les iniciatives i xarxes meteorològiques desplegades a les colònies, les Antilles i Filipines, crec que dona poc crèdit als desenvolupaments realitzats pels jesuïtes a ambdós llocs. Específicament, la labor del jesuïta Benet Viñes no rep pràcticament cap atenció quan va ser la primera persona a preveure els ciclons tropicals a la regió i també la primera a estudiar-los. De fet, encara ara considerem Viñes com el meteoròleg català, i també espanyol, que ha fet la contribució més important a el progrés científic de la meteorologia. D'altra part, és cert que ens referim a una d'aquelles personalitats singulars que abans he mencionat i no a un grup i que l'objectiu de l'autor és precisament l'estudi social de la meteorologia.

El tercer capítol, "Meteorología e ideología en la España de entre siglos", està dedicat al període que va des de la creació de l'ICM fins 1910, amb la mort d'Arcimis, el seu director i la posterior reestructuració del centre. De fet, la creació de l'ICM està íntimament relacionada amb la Institución Libre de Enseñanza i les tendències institucionistes. És un tema que l'autor ja havia tractat en publicacions anteriors i no és estrany que hi dediqui moltes

pàgines. D'altra part, si el contingut ideològic del tema és important, cal dir que no ho van ser els resultats meteorològics, quasi inexistents. La mateixa disputa ideològica va impedir el progrés científic. Un altre element molt interessant d'aquest capítol i que resulta innovador respecte als estudis realitzats fins ara és l'espai que dedica a corrents més populars de la meteorologia, que van tenir molta difusió i nom a l'època encara que ara quasi no en quedi ni el record, protagonitzades per personatges com Orcolaga o Noherlesoom. Posar la seva obra davant de la meteorologia més oficial i avaluar-la és una altra de les contribucions inèdites del llibre.

El següent capítol, "Meteorología agrícola y autonomía periféricas", no segueix la linealitat temporal mantinguda fins aquí i, en certa manera, trenca el fil del discurs per a explicar i analitzar el que va ser la meteorologia regional, no des del punt de vista de personatges, sinó de societats i institucions, amb els màxims exponents (però no únics) del Servei Meteorològic de Catalunya i el de la Federació Agrària de Llevant. També en aquest capítol s'analitza en general tot l'associacionisme científic de l'època en el camp de la meteorologia.

El capítol cinquè, "De la Aerología a la Meteorología Aeronáutica", recupera el fil de la meteorologia més oficial que va des de la creació de l'Observatorio Meteorológico Central, dirigit per Galbis, fins la guerra civil. Analitza el que ell anomena nou consens que va produir-se a la primera dècada del segle XX i que va permetre superar la confrontació ideològica i a institucions molt diverses col·laborar per establir, per primera vegada a l'estat, un ampli sistema meteorològic i també com aquest consens es va anar desfent poc a poc. Un altre punt interessant analitzat en aquest capítol, i molt important de mencionar en una revista d'història de l'enginyeria, és com, després de la primera guerra mundial, els serveis meteorològics de tot el món van derivar d'institucions molt lligades a la recerca cap a serveis amb un perfil molt més tècnic, especialment dirigit al servei de l'aviació.

L'últim capítol, "La militarización de la Meteorología durante la Guerra Civil y la posguerra", analitza el període de la guerra civil, la militarització de la meteorologia i els inicis de la postguerra. Descriu una part important dels avatars que va sofrir la meteorologia a ambdós bàndols i fa un balanç de la desfeta material i personal que va suposar. Però, al meu gust, ens quedem amb les ganes que l'estudi hagués continuat fins el restabliment de la democràcia l'any 1976, que també va implicar el retorn de la meteorologia l'àmbit civil i és un bon punt i apart per tancar una història.

Un epíleg i conclusions, a manera de visió global, arrodoneixen l'obra que es tanca amb una bibliografia densa (més de trenta pàgines) i un complet índex onomàstic. Per realitzar-la l'autor no solament s'ha basat en la llarga bibliografia ben referenciada al llarg del text, també ha consultat molt material d'arxius i ha tingut moltes entrevistes amb protagonistes encara vius d'aquesta història. Resumint l'obra, ens trobem davant d'una història molt exhaustiva i "coral" de la meteorologia espanyola, on en general es dóna més importància als grups i institucions protagonistes que a les persones.

Per el meu gust, i apart d'alguns elements que ja he mencionat, m'hagués agradat trobar més referències als avanços científics i tècnics ocorreguts i la seva introducció a la Península. Crec que també han contribuït a l'evolució de la meteorologia i li han donat forma tant com les motivacions socials o ideològiques. De tota manera, és cert que el treball presentat s'ajusta als dos objectius principals que l'autor ens explicita al pròleg: d'una part "analitzar documentalment i amb cura l'activitat meteorològica a Espanya, i en especial la seva relació amb la societat i amb els corrents ideològics dominants" i, de l'altra "fer justícia a una disciplina científica que la historiografia de la ciència a Espanya quasi mai ha reconegut mèrits ni atractius suficients". I, en aquest sentit, l'obra resulta certament reeixida.

De fet, es nota que l'obra que presentem no és fruit d'un projecte de curta durada en el temps o d'un encàrrec ocasional. És la realització d'un projecte a llarg termini pensat i treballat en els seus diferents aspectes durant anys. Per la densitat dels continguts i per la visió que aporta crec que de ben segur que serà, a partir d'ara, un treball a citar, tant per concordar com per discordar amb les seves tesis i, per tots aquells interessats en la meteorologia, en la seva història i també pels estudiosos de la història de la ciència que vulguin tenir una visió general i aprofundida d'aquesta branca una obra de lectura obligada.